

Egy újkőkori csontváz Vállajról

Szathmáry László

Bevezetés

2002-ben Almássy Katalin és Istvánovits Eszter régészek (Jósa András Múzeum, Nyíregyháza) két újkőkori sírt tártak fel Vállajon, a határátkelő építését megelőző ásatások során. Antropológiai megítélésre a két temetkezés közül csak az 1. sír egyéne volt alkalmas. A 2. sírból értékelhető vázmaradvány nem került felszínre. A sírokba a Szamos vidéki festett kerámia népeisége temetkezett, tehát az újkőkor középső szakaszának végére keltezhetőek (MAKKAY 2003., vö. KALICZ–MAKKAY 1977. 52., 106.).

Anyag és módszer

A nevezett egyén elhalálzási korát csak a koponyavarratok elcsontosodási ritmusa szerint lehetett becsülni: második fokozatú, tehát 30–60 év között hunyt el (NEMESKÉRI–HARSÁNYI–ACSAI 1960.). Neme: nő (vö. ÉRY–KRALOVÁNSZKY–NEMESKÉRI 1963.). A testmagasság becsülésére nem nyílt lehetőség, mert a hosszú csontok végréseinek mérhető pontjai hiányoztak.

A koponyaméreték alapján történő összehasonlító vizsgálatot a hiányzó méretek pótlása előzte meg. Ez a MARTIN (1928.) definíciói szerinti méretekre vonatkozott, és a Dear-féle főkomponens módszerrel történt minden olyan egyed esetében, ahol a tíz közül legalább négy eredeti koponyadimenzió megállapítható volt (vö. GUBA–SZATHMÁRY–ALMÁSI 1997.). A vállaji lelet besorolása a GUBA–SZATHMÁRY–ALMÁSI 1997-ben kialakított nem hierarchikus osztályozás szempontjai alapján történt.

Eredmények

A vállaji 1. sír kraniológiai paraméterei MARTIN 1928. = M definíciói szerint az alábbiak:

M1 (legnagyobb agykoponya-hosszúság) = 180 mm,

M8 (legnagyobb agykoponya-szélesség) = 135 mm,

M20 (porion-bregma magasság) = 116 mm,

M48 (az arc felső részének magassága) = 64 mm,

M51 (a szemüreg szélessége) = 39 mm,

M52 (a szemüreg magassága) = 30 mm,

M54 (az apertura piriformis legnagyobb szélessége) = 23 mm,

M55 (a csontos orr magassága) = 46 mm.

A nem hierarchikus csoportképzés eredménye alapján e lelet a hat típus közül ahhoz a viszonylag nagy szélességi és hosszúsági méretekkkel jellemezhető „F” típushoz tartozik, amely az AVK tipikus összetevője. Ezt Vállajhoz területileg legközelebb Tiszalök–Hajnaloson azonosítottuk. A neolitikum elején és közepén még létezett szelekciós előnye ennek az F-típusnak, hiszen a Körös kultúrában 12 közül 9, azaz 75 %, az AVK-ban 7 közül 6, azaz 86 % volt a részesedése. A tiszai kultúrában viszont 13-ból már csak 6 esetben mutatható ki, tehát 46 %-ban képviselt. A hét, korábban elemzett vonaldíszes női lelet közül egytől, a miskolci Búdöspeszt barlang bükki faciesbe sorolt leletétől biztosan különbözik, hiszen az, a kisebb agykoponya dimenzióinak kombinációi révén az „A” csoportba sorolható. Tiszalök–Hajnalos mellett az „F” csoportú vonaldíszes analógiák Békés–Délőről, Mezőberény–Laposi kertekről, Tiszaluc–Sarkadpusztáról, Csanytelek–Újhalastóról és a miskolci Hillebrand Jenő barlangból származnak. A korábbi Körös kultúra női leletei közül az „F” csoportot Deszk 6. sírjának lelete, Hódmezővásárhely–Kotacpart, Vata tanya mind a négy vizsgálható lelete, Szarvas–Szappanos két csontváza és Szolnok–Szanda–Tenyősziget, Derzsi gát két egyede reprezentálja. Különbözik ezektől Deszk 5. sírja (E csoport), a Szajol–Felsőföld házában feltárt váz (D csoport), valamint a jobb megoldás hiányában ezekkel a leletekkel együtt elemzett egyetlen Starčevo emlék Lánycsokról (C csoport) (GUBA–SZATHMÁRY–ALMÁSI 1997.).

A fentiek értelmében a vállaji nő egy olyan néprész tipikus összetevője lehet, amely az Alföld korabeli népességének autochton és déli immigráns kraniológiai vonásait ötvözi (vö. SZATHMÁRY 1985., ZOFFMANN 1993., ZOFFMANN 2001.).

Megjegyzendő, hogy a férfiak struktúrája az AVK idején a nőkéthől sokkal diverzebb volt. Ezáltal az autochtonok és az immigránsok anatómiai jellegzetességeinek elkülönülése egyértelműben megítélhető. A férfiaknál a lehetséges nyolc variáns közül öt kimutatható az AVK idején (GUBA–SZATHMÁRY–ALMÁSI 1997.).

Irodalom

ÉRY–KRALOVÁNSZKY–NEMESKÉRI 1963.

Éry Kinga – Kralovánszky Alán – Nemeskéri János: Történeti népségek rekonstrukciójának reprezentációja. [A representative reconstruction of historic populations.] *AnthrK* 7. 1963. 41–90.

GUBA–SZATHMÁRY–ALMÁSI 1997.

Zsuzsanna Guba – László Szathmáry – László Almási: Craniology of Neolithic Hungary. *Papers of Anthropology* VII. 1997. 90–104.

KALICZ–MAKKAY 1977.

Nándor Kalicz – János Makkay: Die Linienbandkeramik in der Großen Ungarischen Tiefebene. *StudArch* VIII. Red. László Gerevich. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977.

MAKKAY 2003.

Makkay János: Kőkori régiségek a vállaji határban. (Almássy Katalin és Istvánovits Eszter közreműködésével írta Makkay János.) *JAMK* 50. 2003.

MARTIN 1928.

Rudolf Martin: *Lehrbuch der Anthropologie*. 2. Band, 2. Auflage, 1928. Fischer, Jena 1928.

NEMESKÉRI–HARSÁNYI–ACSÁDI 1960.

János Nemeskéri – László Harsányi – György Acsádi: Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden. *Anthropologischer Anzeiger* 24. 1960. 70–95.

SZATHMÁRY 1985.

László Szathmáry: Quantitative Untersuchungen an den Skelettfunden der Linienbandkeramik der Ostregion des Karpatenbeckens. (Autochtonität der Skelettfunde der Alföld Linienbandkeramik – AVK) [Kvantitatív vizsgálatok a Kárpát-medence keleti részének

neolitikus csontvázletein (az AVK és késői csoportjainak autochtonitása).] *DMÉ* 1982. (1985) 23–54.

ZOFFMANN 1993.

Zoffmann Zsuzsanna: Kelet-Kárpát-medence neolitikus és rézkori népességeinek embertani vizsgálata. Kandidátusi értekezés. Budapest 1993. (kézirat)

ZOFFMANN 2001.

Zsuzsanna K. Zoffmann: Anthropological Structure of the Prehistoric Populations Living in the Carpathian Basin in the Neolithic, Copper, Bronze and Iron Ages. *ActaArchHung* 52. 2001. 49–62.

SZATHMÁRY László

Vasvári Pál Múzeum

Tiszavasvári

H-4440, Pf. 56.

Debreceni Egyetem

Humánbiológiai Csoport

Debrecen

H-4010, Pf. 6.

email: szathmary@tigris.klte.hu

A Neolithic skeleton from Vállaj

The present paper deals with the craniological description and comparison of a Middle Neolithic female individual aged between 30 and 60 belonging to Painted Pottery Culture of Szamos Region.

According to the author, this individual is a representative of both the Carpathian Basin's autochthonous components and the immigrant components coming from the Balkans. The examined skeleton can be classified into the anatomical group (i.e. 'F – component'; GUBA–SZATHMÁRY–ALMÁSI 1997.) which is typical of ALP civilization (86 percent).

The same constituent amounts to three quarters of the females in Early Neolithic Körös Culture as well, all the same, it can only be recognized in 46 percent of Late Neolithic Tisza Culture.

Translated by the author

László SZATHMÁRY

Vasvári Pál Museum

Tiszavasvári

H-4440, Pf. 56

Debrecen University

Department of Human Biology

H-4010, Pf. 6

email: szathmary@tigris.klte.hu

